

"Evet, âlemin ihtiva ettiği uzuvların birer âkıl, birer mütekellim suretinde tasavvur edilmesi, belâgatin en makbul bir prensibidir. Zira, kâinatın âlem ile tesmiyesi, kâinatın Sâniine olan delâleti, şehadeti, işareti içindir..." İzah eder misiniz?

"Evet, âlemin ihtiva ettiği uzuvların birer âkıl, birer mütekellim suretinde tasavvur edilmesi, belâgatin en makbul bir prensibidir. Zira, kâinatın âlem ile tesmiyesi, kâinatın Sâniine olan delâleti, şehadeti, işareti içindir. Binaenaleyh, kâinatın uzuvları da Sanie olan delâletleri, şehadetleri için birer âlem olmaları icap eder. Öyleyse, Sâniin o uzuvları terbiyesinden ve o uzuvların da Sâni ilâm etmelerinden anlaşılır ki, o uzuvlar; birer hayy, birer âkıl, birer mütekellim suretinde tasavvur edilmiştir. Binaenaleyh, bu cem'de kavaide muhalefet yoktur."(1)

"...onların bana secde ettiklerini gördüm." (Yûsuf, 12/4)

"Secde etmek" şuur ve akıl sahiplerine ait bir özellik iken, ayette akıl ve şuurdan yoksun cansız varlıklara izafe ediliyor. Bu ise anlatım kurallarına uygun değildir, diye bir soru soruluyor. Üstadımız da cevaben yukarıdaki paragrafı veriyor.

"Alemin ihtiva ettiği uzuvlar"dan maksat, alemi oluşturan muhtelif unsurlardır. Bunlar *toprak, hava, su, ateş, atomlar, yıldızlar, galaksiler bitkiler, hayvanlar, cinler, insanlar* vesaire...

Bu unsurlarda **cin** ve **insanlar** akıl sahibi oldukları için bir sorun teşkil etmiyor. Lakin ayetin ifade şeklinde cem sigası kullanıldığı için, diğer şuursuz varlıkları da içine alıyor.

Toprak her ne kadar akıldan, şuurdan yoksun olmuş olsa da yaptığı işler ve vazifeler açısından gayet şuurlu bir varlık gibi duruyor. Toprağa bakan birisi, Allah'ın sonsuz isim ve sıfatlarını toprak üstünde çok açık ve net bir şekilde görebiliyor. Toprak bu hüviyeti ile akıllı ve şuurlu, hatta konuşan bir birey gibi oluyor. Dolayısı ile ayetin böyle şuursuz varlıklara şuur kipi ile hitap etmesi bu cihettir.

Bir resim tablosu ressamını nasıl her yönü ile bize tarif ediyor ise, alemin içindeki her bir uzuv da sanatkarı olan Allah'ı isim ve sıfatları ile bize tanıtır bildiriyor. İnsan dili ile konuşurken, bir çiçek bir böcek de hali ile konuşuyor; bize sanatkarı hakkında malumat veriyor. Demek konuşmak, övmek, bildirmek, tarif etmek gibi özellikler sadece akıl ve şuur sahibi varlıklara özgü değilmiş.

Kainat, bir insan bir birey gibi alem olma vasfına haizdir; çünkü Allah'ın isim ve sıfatlarına en üst seviyede mazhar olup, en azami şekilde ilan eden kainattır. İnsan küçük dili ile tevhidi konuşur, kainat içinde barındırdığı sayısız alemler kelimeleri tevhidi haykırır.

Özetle, ayetin kainat ve içindeki varlıklara şuur, akıl ve konuşma isnat etmesi bu yüzdendir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi Tefsiri.](#)